

DEKLARACIJA O EUTANAZIJI

U novije vrijeme, a osobito po završetku Drugog vatikanskog sabora, Svetoj stolici upućena su brojna pitanja o eutanaziji. Radi toga je papa Pavao VI. povjerio Sv. zboru za nauk vjere proučavanje tog problema. Rezultat višegodišnjih istraživanja jest deklaracija o eutanaziji koju je spomenuti Zbor objavio 26. lipnja 1980. Na pitanje da li je, prema nauci katoličke etike, dopušteno na traženje bolesnika ili njegove rodbine kliničkim sredstvima ubrzati smrt neizlječivom bolesniku da bi mu se tako prikratilo bolove, Sv. zbor je odgovorio da to nije dopušteno, ali da se može prekinuti primjena umjetnog održavanja biološkog života kad je svijest dotičnog bolesnika nepovratno izgubljena. Tekst deklaracije nosi nadnevak 5. svibnja 1980., a odobrio ga je papa Ivan Pavao II. koji je ujedno naredio njegovo objavljivanje (usp. L'Osservatore Romano od 27. lipnja 1980., str. 1 i 4).

Osim uvoda i zaključka deklaracija ima četiri dijela: U uvodu se govori o okolnostima u kojima je dokumenat nastao i kome je namijenjen. Prvi dio ističe vrijednost ljudskog života i naglašuje moralnu nedopustivost svakog ubojstva, genocida, pobačaja, eutanazije i samoubojstva. U drugom dijelu određuje se značenje izraza eutanazije: »To je čin ili proput — navodi se u deklaraciji — koji po svojoj naravi ili nakani prouzrokuje smrt s ciljem da bi se na taj način uklonila svaka bol«. Nitko ne može ovlastiti nekoga da ubije nevino ljudsko biće. Takva vrst smrti ne može se tražiti ni za sebe a niti za drugoga. Nijedna vlast ne može zakonito nametnuti niti dopustiti eutanaziju. Treći dio izjave govori o etičkim problemima koje sa sobom donosi upotreba lijekova za ublaženje bolova (tzv. analgetika). S moralnog stanovišta dopuštena je upotreba analgetika makar kod toga kao drugotni učinci te upotrebe bili smanjena bistrina ili obamrlost, ali ipak ne do te mjere da bi se bolesniku posve onemogućila svjesna priprava za susret s Kristom. Četvrti dio donosi glavna etička načela o kojima treba voditi računa kod upotrebe sredstava liječenja. Dopušteno je da se s bolesnikovim pristankom primijene i ona sredstva liječenja koja su još u pokusnom stadiju i da se prekine s tom terapijom ako rezultati nisu ostvarili očekivanja. Uvijek je dopušteno zadovoljiti se normalnim sredstvima liječenja. Bolesniku se ne može nametnuti neka vrst terapije koja je već u upotrebi, ali još uvijek nije lišena svake opasnosti ili je možda preskupa. Kliničko održavanje biološkog života može se prekinuti ako je svijest nepovratno izgubljena i ako bi to bio samo vegetativni život.

U zaključnom dijelu ističe se kršćansko poimanje života i smrti. Život je dar Božji, a smrt je neizbježna stvarnost koju treba prihvatiti s punom sviješću odgovornosti i sa svim dostojanstvom.

dr. M. Biškup

SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE DEKLARACIJA O EUTANAZIJI

UVOD

Prava i vrednote koji pripadaju ljudskoj osobi zauzimaju važno mjesto u suvremenoj problematici. U tom smislu Drugi opći vatikanski sabor svečano je potvrdio uzvišeno dostojanstvo ljudske osobe a napose njezino pravo na život. Zato je isti Sabor prokazao zločine protiv života »kao svaku vrstu ubojstva, pokolj, pobačaj, eutanaziju i promišljeno samoubojstvo« (Pastoralna konstatacija *Gaudium et Spes* br. 27).

U novije vrijeme Sveti zbor za nauk vjere podsjetio je na kršćanski nauk o namjerno izazvanom pobačaju¹. Sada pak želi izložiti nauk Crkve o problemu eutanazije.

Ako je točno da na ovom području još uvijek vrijede načela koja su potvrdili posljednji pape², uspjesi medicine učinili su da su se u ovim posljednjim godinama pojavili novi aspekti problema o eutanaziji, koji na etičkom planu iziskuju nova pojašnjenja.

U današnjem ljudskom društvu, u kojem se temeljne vrednote ljudskog života nerijetko stavljaju u pitanje, događa se da promjena kulture utječe na način promatranja patnje i smrti; treba također spomenuti da je medicina u određenim okolnostima povećala mogućnost ozdravljenja i produženja života, što ponekad uzrokuje izvjesne moralne probleme. Isto tako ljudi koji žive u takvom ozračju s tjeskobom se pitaju o smislu duboke starosti i smrti. Oni se pitaju nemaju li možda pravo da sebi ili sebi sličnima pribave »slatku« smrt koja bi skratila njihove muke ili koja bi bila, po njihovom shvaćanju, primjerenija ljudskom dostojanstvu.

Više biskupskih konferencija postavilo je Svetom zboru za nauk vjere pitanja o ovom problemu. Nakon što se posavjetovao sa stručnjacima o raznim vidovima eutanazije, Sveti zbor ovom deklaracijom želi odgovoriti biskupima da im pomogne ispravno poučiti vjernike i, gledom na ovaj teški problem, pružiti elemente za razmišljanje kako bi ih oni mogli predložiti odgovornim građanskim vlastima.

Razlozi izneseni u ovom dokumentu odnose se prvenstveno na one koji svoju vjeru i nadu stavljaju u Krista koji je svojim životom, smrću i uskrsnućem, po riječima sv. Pavla, dao jedan novi smisao egzistenciji

¹ Deklaracija o hotimično izazvanom pobačaju, dne 18. studenoga 1974., AAS 66 (1974), str. 736—747.

² PIJO XII: Nagovor kongresistima međunarodnog saveza ženskih katoličkih društava, dne 11. rujna 1947., AAS 39 (1947), str. 493; nagovor članovima Saveza talijanskih primljača, 29. listopada 1951., AAS 43 (1951), str. 835—854; nagovor članovima Međunarodnog savjeta istraživača vojne medicine, 19. listopada 1953., AAS 45 (1953), str. 744—754; nagovor učesnicima XI kongresa društva talijanskih anestezičara, 24. veljače 1957., AAS 49 (1957), str. 146; usp. također nagovor o »reanimacij«, dne 24. studenoga 1957., AAS 49 (1957), str. 1027—1033;

PAVAO VI: Nagovor članovima Specijalnog komiteta Ujedinjenih Naroda za pitanje »Apartheid«, dne 22. svibnja 1974., AAS 66 (1974), str. 346;

IVAN PAVAO II: Nagovor biskupima Sjedinjenih Američkih Država, dne 5. listopada 1979., AAS 71 (1979), str. 1225.

svakoga od njegovih, a posebno njihovoj smrti: »Ako živimo, Gospodinu živimo, tako, ako umiremo Gospodinu umiremo. Dakle: i ako živimo i ako umiremo, Gospodinu pripadamo« (Rim 14, 8; ups. Fil 1, 20)«.

Što se tiče pripadnika drugih religija, mnogi će od njih skupa s nama dopustiti da vjerovanje — ako ga prihvaćaju — u jednoga Boga stvoritelja, Providnost i Gospodara života, daje uzvišenu vrijednost svakoj ljudskoj osobi i jamči joj poštovanje.

Nadamo se također da će ova deklaracija naići na pristanak tolikih ljudi dobre volje koji, usprkos filozofskim i ideološkim razlikama, imaju živu svijest za prava ljudske osobe. Uostalom ta su prava bila često proklamirana tijekom ovih posljednjih godina u međunarodnim deklaracijama³; a budući da se ovdje radi o temeljnim pravima svake ljudske osobe, očito je da se ne može pribjeći razlozima izvedenim iz političkog pluralizma ili vjerske slobode da bi joj se zaniijekalo sveopću vrijednost.

I — VRIJEDNOST LJUDSKOG ŽIVOTA

Ljudski život je temelj svih dobara, izvor i neophodan uvjet svake ljudske djelatnosti i svake društvene zajednice. Ako većina ljudi smatra da život ima sveto obilježje i da nitko ne može s njime postupati po svojem nahodaњу, oni koji vjeruju vide u njemu još više dar ljubavi Božje, pa su ga dužni čuvati i učiniti plodonosnim. Iz ovog posljednjeg razmišljanja proizlaze slijedeći zaključci:

1. Nitko ne može napasti na život nekog nevinog čovjeka a da se ne protiv Božjoj ljubavi prema njemu, da ne prekrši neko temeljno neizgubivo i neotuđivo pravo, dakle, da ne počini jedan vrlo težak zločin.⁴

2. Svaki čovjek je dužan uskladiti svoj život prema nacrtu Stvoritelja. On mu je dan kao dobro koje treba donijeti plodove već ovdje na zemlji, ali čije će potpuno i posvemašnje usavršenje biti ostvareno istom u vječnosti.

3. Samoubojstvo je dakle jednako neprihvatljivo kao i ubojstvo; takvo ljudsko djelovanje znači odbacivanje vrhovne Božje vlasti i njegovog plana ljubavi. Isto tako samoubojstvo je često odbacivanje ljubavi prema samome sebi, nijekanje naravne težnje za životom, bijeg pred obavezama pravednosti i ljubavi prema blišnjima, bilo prema raznim zajednicama bilo prema cijelom ljudskom društvu — premda katkada, zna se, na čovjeka utječu psihološke činjenice koje mogu umanjiti ili posve ukloniti odgovornost.

Od samoubojstva treba dobro razlikovati žrtvu kojom netko radi uzvišenog razloga — kao što su Božja slava, spas duša ili služenje braći — žrtvuje ili stavlja u opasnost vlastiti život (usp. Iv 15, 14).

II — EUTANAZIJA

Da bi se moglo ispravno govoriti o problemu eutanazije, neophodno je najprije točno odrediti značenje samog pojma.

³ Misli se osobito na preporuku 779 (1976.) koja se odnosi na pravo bolesnih i umrućih a bila je prihvaćena na 27. redovnom zasjedanju Skupštine evropskog parlamenta, usp. SIPECA, br. 1, ožujak 1977., str. 14—15.

⁴ Ostavljaju se posve po strani pitanja smrtno kazne i rata, koja bi zahtijevala posebna promatranja i nemaju veze s predmetom ove deklaracije.

U etimološkom smislu riječ eutanazija u starini označuje ugodnu smrt bez nepodnošljivih bolova. Danas se više ne misli na prvotno značenje tog izraza, nego radije na izravni medicinski zahvat kojim se ublažuju tegobe bolesti i agonije, ponekad čak uz rizik da se prije vremena prekine život. Najzad, ovaj se izraz upotrebljava u jednom osobitom značenju: prouzrokovati smrt iz samilosti, s nakanom da se posve uklone posljednji bolovi ili da se abnormalnoj djeci, neizlječivim ili duševnim bolesnicima izbjegne, možda za duge godine, nesretno produženje života koje bi moglo nametnuti vrlo teške obaveze obiteljima ili društvu.

Upravo zato je neophodno jasno odrediti u kojem se značenju upotrebljava taj izraz u ovom dokumentu.

Pod izrazom eutanazija misli se na čin ili propust koji po svojoj naravi ili s nakanom prouzrokuje smrt kako bi se na taj način uklonila svaka bol. Eutanazija se, dakle, sastoji u nakani volje i u primijenjenim postupcima.

Dakle, treba ponovno sa svom odlučnošću izjaviti da nitko i ništa ne može nekoga ovladati da zada smrt nekom nevinom ljudskom biću, bilo da se radi o zametku ili embrionu, djetetu ili odraslom, starcu, neizlječivom bolesniku ili nekome koji je u agoniji. Nitko ne može tražiti taj ubojnički postupak ni za sebe ni za drugoga koji je povjeren njegovoj brizi, niti na nj pristati, izričito ili uključivo. Nijedna vlast ne može to zakonito nametnuti niti dopustiti. Radi se, naime, o kršenju božanskog zakona, o povredi dostojanstva ljudske osobe, o zločinu protiv života, o atentatu na ljudski rod.

Može se dogoditi da netko zbog produljenih i nepodnošljivih bolova, zbog motiva čuvstvenog reda ili zbog raznih drugih razloga bude naveden te počne držati da može posve zakonito tražiti smrt ili je omogućiti drugima. Ako u takvim slučajevima osobna odgovornost i može biti smanjena ili čak posve uklonjena, pogrešan sud savjesti — možda čak i dobronamjeran — ne mijenja narav ubojničkog čina koji je po sebi uvijek nedopustiv. Molbe vrlo teških bolesnika, koji ponekad traže smrt, ne smiju se shvatiti kao izražaj čvrste volje za eutanazijom; one su gotovo uvijek tjeskobna zazivanja za pomoć i ljubav. Ono što bolesnik treba, osim liječničke njege, jesu ljubav, ljudska i nadnaravna toplina, koje mu mogu i moraju pružiti svi bližnji, roditelji i djeca, liječnici i medicinsko osoblje.

III — KRŠĆANSKO ZNAČENJE BOLI I UPOTREBA ANALGETIKA

Smrt se ne pojavljuje uvijek u dramatičnim uvjetima, na kraju nepodnošljivih boli. Ne treba misliti jedino na ekstremne slučajeve. Mnogobrojna i jednodušna svjedočanstva omogućuju nam da mislimo kako se priroda sama pobrinula da u času smrti olakša odvajanja koja bi inače bila užasno bolna za potpuno zdravog čovjeka. Zbog toga otegnuta bolest, poodmakla starost, stanje osamljenosti i zapuštenosti mogu dovesti do takvih psiholoških stanja koja olakšavaju prihvaćanje smrti.

Pa ipak treba priznati da smrt, kojoj su često prethodile ili su je pratile duge i teške patnje, ostaje događaj koji po sebi ljudsku dušu ispunja tjeskobom.

Tjelesna bol sigurno je neizbježiv sastavni dio čovjeka; na biološkom planu predstavlja upozorenje čija korisnost ne dolazi u pitanje; ali, bu-

dući da zadire u ljudsku psihu, ona često prekoračuje svoju biološku korisnost i zato može poprimiti takav razmjer da ju se pod svaku cijenu želi ukloniti.

Ipak, prema kršćanskoj nauci, bol — osobito ona u posljednjim trenucima života — zauzima posebno mjesto u Božjem spasiteljskom planu; ona je, naime, sudjelovanje u Kristovoj muc i sjedinjenje s otkupiteljskom žrtvom koju je on u svojoj poslušnosti prinio Ocu. Ne treba se, dakle, začuditi ako neki kršćani žele ograničiti upotrebu lijekova koji ublažuju bolove tako da svojevoljno prihvate bar dio svojih bolova da se na taj način svjesno sjedine s patnjama raspetog Krista (usp. Mt 27, 34). Ipak ne bi bilo razborito htjeti izvjesno herojsko držanje pretvoriti u opće pravilo. Naprotiv, ljudska i kršćanska razboritost većini oboljelih preporuča upotrebu lijekova koji su kadri ublažiti ili odstraniti bol, pa makar bi kao drugotni učinci uslijedili obamrlost ili manja duševna bistrina.

Što se tiče onih koji nisu u stanju izraziti svoje želje, s pravom se može pretpostaviti da i oni žele primiti te ublažujuće lijekove i mogu im se dati prema savjetu liječnika.

Ali intenzivna upotreba analgetika izaziva određene poteškoće, jer pojava navike redovito obavezuje na povećanje količine kako bi se održala djelotvornost. Prikladno se prisjetiti ovdje jedne izjave Pija XII. koja još uvijek ima svu svoju vrijednost. Grupi liječnika koji su mu postavili slijedeće pitanje: »Da li je prema nauci vjere i morala liječniku i pacijentu upotrebom narkotika dozvoljeno uklanjanje bolova i svijesti (čak i pred samu smrt ako se predviđa da će upotreba narkotika skratiti život?)«, papa je odgovorio: »Dozvoljeno je, ako ne postoje drugi načini i ako u danim okolnostima to ne sprečava ispunjenje ostalih vjerskih i moralnih obaveza«⁵. Jasno je da u ovom slučaju smrt nikako nije željena niti tražena, iako se iz opravdanog razloga upustilo u njezinu opasnost; jednostavno se na djelotvoran način htjelo ublažiti bolove upotrebljavajući za taj cilj one analgetike s kojima medicina raspolaže.

Analgetici koji kod bolesnika uzrokuju gubitak svijesti ipak iziskuju posebnu pažnju. Zapravo, vrlo je važno da ljudi mogu zadovoljiti ne samo svoje moralne i obiteljske obaveze nego posebno da se mogu posve svjesno pripremiti na susret s Kristom. Radi toga Pijo XII. podsjeća da »po sebi i bez teškog motiva nije dozvoljeno umirućega lišiti svijesti«⁶.

IV — PRIMJERENA UPOTREBA TERAPEUTSKIH SREDSTAVA

Danas je vrlo važno u času smrti štiti dostojanstvo ljudske osobe i čuvati kršćansko poimanje života nasuprot »tehnici« koji riskira da postane pretjeran. Neki su također došli do toga da govore o »pravu na smrt«. To je izraz koji ne određuje pravo da si netko sam ili preko drugoga isposluje smrt kako se to njemu sviđa, nego pravo da se umre u posvemašnjoj smirenosti sa svim kršćanskim i ljudskim dostojanstvom. S tog stanovišta upotreba terapijskih sredstava može katkad prouzrokovati probleme.

U brojnim slučajevima složenost prilika može biti takova da prouzrokuje sumnje o načinu primjene moralnih načela u praksi. U krajnjoj

⁵ PIJO XII: Nagovor dne 24. veljače 1957., AAS 49 (1957), str. 147.

⁶ Nav. mj. str. 145; Nagovor dne 9. rujna 1958., AAS 50 (1958), str. 594.

liniji odluke spadaju na savjest bolesnika ili osoba koje su pozvane da govore u njegovo ime, kao i na savjest liječnikâ u svjetlu moralnih obaveza i različitih vidova slučaja.

Svatko je dužan liječiti se ili se pobrinuti za liječenje. Oni kojima je povjerena briga da liječe bolesnike dužni su to činiti savjesno i pružiti im lijekove koji su neophodni ili korisni.

Da li je neophodno u svim okolnostima posegnuti za svim mogućim sredstvima?

Moralisti su donedavno odgovarali da nikad nismo dužni posegnuti za »izvanrednim« sredstvima. Možda će danas takav odgovor, koji je inače kao načelo po sebi valjan, izgledati manje jasan zbog nejasnoće izraza ili brzog napretka terapije. Radi toga neki više vole govoriti o »proporcionalnim« i »neproporcionalnim« sredstvima. U svakom slučaju sredstva će se pravilnije vrednovati ako se usporede vrsta terapije koja se koristi, stupanj poteškoće ili rizika, nužni troškovi i mogućnosti primjene s rezultatom koji se može očekivati, vodeći računa o stanju bolesnika i njegovim fizičkim i duševnim snagama. Za lakšu primjenu ovih općih načela mogu poslužiti slijedeća pojašnjenja:

— Ako nema drugih dostatnih lijekova, dopušteno je, uz pristanak bolesnika, pribjeći sredstvima koja stavlja na uporabu najnovija medicinska tehnika, pa makar su ti lijekovi još u pokusnom stanju i nisu izuzeti od izvjesnog rizika. Bolesnik koji ih uzima moći će na taj način dati primjer velikodušnosti za dobro čovječanstva.

— Također je dopušteno prekinuti primjenu tih sredstava kada rezultati nisu ostvarili nadanja koja su se u njih polagala. Ali da bi se odlučilo na taj korak treba voditi računa o opravdanim željama bolesnika i njegove obitelji kao i o mišljenjima liječničkih stručnjaka; ovi će bez sumnje bolje nego itko drugi moći prosuditi nije li ulaganje u instrumente i osoblje nesrazmjerno s predviđenim rezultatima, odnosno ne donose li upotrijebljena tehnička sredstva bolesniku bolove i muke veće od koristi koje se mogu postići.

— Uvijek je dopušteno zadovoljiti se redovitim sredstvima koja medicina može pružiti. Zbog toga se nikome ne može nametnuti obaveza da se uteče vrsti tehnike liječenja koja, iako je već u upotrebi, ipak još uvijek nije bez opasnosti ili je previše skupa. Njezino odbijanje nije isto što i samoubojstvo: radije označuje ili jednostavno prihvaćanje ljudskog stanja ili nastojanje da se izbjegne primjena liječničkog uređaja neproporcionalnog rezultatima koje bi se moglo očekivati ili, konačno, volju da se ne nanese vrlo teške obaveze obitelji ili društvu.

— U neizostavnosti neizbježne smrti usprkos upotrijebljenim sredstvima, u savjesti je dopušteno odlučiti se za otklanjanje liječenja kojim bi se postiglo samo privremeno i bolno produženje života a da se pritom ne prekine normalno liječenje koje se bolesniku u tim slučajevima treba pružiti. Liječnik si tada ne bi trebao prebacivati da nije pružio svu pomoć osobi u opasnosti.

ZAKLJUČAK

Norme sadržane u ovoj deklaraciji prožete su dubokom željom da se služi čovjeku prema Stvoriteljevom nacrtu. Ako je život s jedne strane dar Božji, smrt je s druge strane neizbježna; stoga je neophodno, bez bilo

kojeg načina požurivanja časa smrti, da je znamo prihvatiti s punom odgovornošću i dostojanstvom. Istina je da smrt znači završetak naše zemaljske opstojnosti, ali istodobno otvara vrata besmrtnog života. Zbog toga se svi ljudi moraju pripremiti na taj događaj u svjetlu ljudskih vrednota a kršćani još više u svjetlu vjere.

Oni koji rade u zdravstvenim ustanovama neka ne zanemare staviti na raspolaganje bolesnima i umirućima sve svoje sposobnosti; oni će se također sjetiti da im pruže ohrabrenje neizmjerne dobrote i žarke ljubavi koje su im još potrebnije. Takvo služenje iskazano ljudima znači služenje samome Kristu Gospodinu koji je rekao: »Meni ste učinili koliko ste učinili jednome od ove moje najmanje braće« (Mt 25, 40).

Papa Ivan Pavao II. za vrijeme audijencije udijeljene niže potpisanom kardinalu prefektu, odobrio je ovu Deklaraciju, prihvaćenu na redovnom zasjedanju Sv. zbora za nauk vjere i naredio da se objavi.

U Rimu, u sjedištu Svetog zbora za nauk vjere, dne 5. svibnja 1980.

Franjo kard. Šeper, prefekt

Br. Jeronim Hamer, O. P., Nasl. nadb. Loriuma, tajnik

Preveo dr M. Biškup